

„Lupi rapaces?“ Vývoj a formovanie postoja humanistu Leonarda Coxa k reformácii*

Peter Fedorčák

<https://doi.org/10.54937/nhe.2024.13.2.54-65>

"Lupi rapaces?" The Development and Formation of the Humanist Leonard Cox's Attitude Toward the Reformation

Abstract: Leonard Cox (c. 1495 – c. 1550) is one of the significant figures of humanism and the Renaissance in Hungary and Poland. The period of his activity overlaps with the early stages of the Reformation in Poland and Hungary, and later with the adoption of institutional Reformation in England. In Slovak and Hungarian historiography, Cox has traditionally, but erroneously, been regarded as a reformer and promoter of the Reformation in Hungary. While Cox did eventually become a supporter of the Reformation, this occurred only in the final years of his life in England. During the time he worked in Poland and Hungary, he rejected and criticized the Reformation. In this study, I analyze Cox's relationship to the Reformation, his interactions with church leaders, and his overall attitude toward religion.

Keywords: Leonard Cox. Humanism. Renaissance. Reformation. Hungary. Poland. England. Religion. Church history.

Úvod

Leonard Cox patrí k významným osobnostiam humanizmu a renesancie (cca 1495 – cca 1550) v Uhorska a v Poľsku. Obdobie jeho pôsobenia sa časovo prekrýva s počiatkami reformácie v Poľsku a v Uhorsku, a neskôr s prijatím inštitucionálnej reformácie v Anglicku. V slovenskej a maďarskej historiografii bol Cox tradične spájaný s dejinami reformácie,¹ no bol častokrát mylne označovaný za reformátora a šíriteľa reformácie v Uhorsku. Je to zrejme dôsledok chybnjej interpretácie skutočností, že bol v Košiciach učiteľom

* Štúdia vznikla v rámci riešenia vedeckého projektu VEGA 1/0240/24: *Pôvod a sociálne siete mestských elit v Uhorsku na konci stredoveku*.

¹ CSEPREGI, Zoltán. Die Rezeption der deutschen Reformation in ungarländischen Städten und Herrschaften. In *Exportgut Reformation. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz*. Beihefte (113). Göttingen :

Leonarda Stöckela, ktorý sa oprávnene radí medzi predstaviteľov reformácie v Uhorsku. Cox sa stal podporovateľom reformácie až počas posledných rokov svojho života v Anglicku. V období, keď pôsobil v Poľsku a v Uhorsku, reformáciu odmietal a kritizoval ju. V predloženej štúdiu analyzujeme vzťah Coxa k reformácii, k cirkevným predstaviteľom aj jeho celkový postoj k náboženstvu (jeho religiozitu). Štúdia je členená podľa osobností, vo vzťahu ku ktorým budem ilustrovať aj postoj Coxa k reformácii.

Historiografia

Leonard Cox, jeho život a dielo, boli predmetom osobitného výskumu už viacerých vedeckých prác. Carpenter na konci 19. storočia znovu vydal Coxove pojednanie o rétorike *The Arte or Crafte of Rhetorike* a pripravil biografický úvod o Coxovi. Henryk Zins v 70. rokoch 20. storočia spracoval pôsobenie Leonarda Coxa v Krakove.² V roku 1988 Andrew Breeze vypracoval zoznam Coxových tlačí a doplnil Coxovu biografiu.³ Následne v roku 1991 v spolupráci so Jacqueline Glomski analyzoval a vydal Coxovo originálne autorské dielo *De erudienda iuventute*.⁴ Jacqueline Glomski sa potom venovala téme patronátu Leonarda Coxa, Valentína Ecka a Rudolfa Agricola ml.⁵ Patronátne vzťahy v súvislosti s Coxom v období jeho pôsobenia v Anglicku predstavila Ágnes Juhász-Ormsby,⁶ biografiu Coxa najmä v súvislosti s týmto obdobím výskumne spracoval Martin Murphy.⁷ Ágnes

Vandenhoeck und Ruprecht, 2017, s. 166 – 167. <https://doi.org/10.13109/9783666101540.161>. KÓKAY, György. *A könyvkereskedelem Magyarországon*. Budapest : Balassi Kiadó, 1997. (<http://mek.oszk.hu/03200/03233/html/kokay15.htm>).

FICERI, Ondrej. *Košice v slovenskej historiografii*. Košice : Dejepisný spolok v Košiciach, 2016, s. 116. DANIEL, David P. Hungary. In PETTEGREE, Andrew (Ed.). *The Early Reformation in Europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 1998, s. 49 – 69. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511622250.004> DUCHOŇ, Jozef. Noví učenci prinášajú reformáciu. In *Korzar Košice*, 9. 10. 2004. (<https://kosice.korzar.sme.sk/c/4558965/novi-ucenci-prinasaju-reformaciu.html>). DAMANKOŠ, Marián. *Dejiny evanjelikov v Šarišsko-zemplínskom senioráte ECAV, 1517 – 2017*. Bardejov, 23. 10. 2016. Online. (http://www.ecav.sk/files/user/damankos_dejiny_szs_1517-2017.pdf). MEŠTEROVÁ, Jana. Významní pedagógovia späť s Košicami. In HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin (Eds.). *Košice v súradniciach európskych dejín*. Košice : Mesto Košice – Archív mesta Košice, 2014, s. 380. Slovenská a maďarská historiografia vychádza hlavne z poznatkov a prác z 19. storočia a nevyužíva výsledky výskumu poľskej a anglosaskej proveniencie. Preto sa aj v modernej spisbe naďalej radujú viaceré chybné informácie a interpretácie. Porovnaj: CAPROŠ, Julia. *Students from Košice at foreign Universities before and during the Reformation Period in Town*. Kiel : Solivagus-Verlag, 2013, s. 59. ZOVÁNYI, Jenő. A reformáció Magyarországon a mohácsi vészig. In *Protestáns Szemle*, 1891, roč. 3, č. 1, s. 82. ÁGOSTON, István. Észak-Magyarország reformációja a XVI. század első felében. In *Theologiai Szemle*, 1998, roč. 41, č. 2, s. 118. HOLOTÍK, Ludovít – VANTUCH, Anton (Ed.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. KUZMÍK, Jozef. *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. Martin : Matica slovenská, 1976. VALENTOVIC, Štefan (Ed.). *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. I. zv., A – D. Martin : Matica slovenská, 1986.

² ZINS, Henryk. Angielski humanista Leonard Coxe i polscy erazmiancy. In *Rocznik Humanistyczny*, 1972, roč. 20, č. 2, s. 63 – 82. ZINS, Henryk. Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland. In *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, F 28, 1973, s. 153 – 180. ZINS, Henryk. Leonard Coxe i erazmianke koła w Polsce i Anglii. In *Odrodzenie i reformacja w Polsce*, 1972, roč. 17, s. 27 – 62.

³ BREEZE, Andrew. Leonard Cox, a Welsh Humanist in Poland and Hungary. In *The National Library of Wales Journal*, 1988, roč. 25, č. 4, s. 399 – 410.

⁴ BREEZE, Andrew – GLOMSKI, Jacqueline. An Early British Treatise upon Education: Leonard Cox's *De erudienda iuventute*. In *Humanistica Lovaniensia*, 1991, roč. 40, s. 112 – 167.

⁵ GLOMSKI, Jacqueline. *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons: Court and Career in the Writings of Rudolf Agricola Junior, Valentin Eck, and Leonard Cox*. Toronto : University of Toronto Press, 2007, 320 s. <https://doi.org/10.3138/9781442684683>

⁶ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England. In *Acta Comventus Neo-Latini CarpeUpsaliensis*, 2012, roč. 14, s. 505 – 514. https://doi.org/10.1163/9789004227439_039

⁷ MURPHY, Martin. Thame, Tübingen, Kraków and Reading: The itinerary of Leonard Cox, humanist and schoolmaster (c. 1495 – 1550). In *Humanistica Lovaniensia*, 2015, roč. 65, s. 75 – 95.

Juhász-Ormsby a Farkas Gábor Kiss v roku 2019 analyzovali Coxove komentáre k jeho reedícii Statiusa.⁸ V roku 2023 Farkas Gábor Kiss publikoval štúdiu o Coxovom pôsobení v Uhorsku a o jeho význame pre dejiny humanizmu v Uhorsku.⁹ Autor predloženej štúdie nadväzuje na svoj výskum tejto osobnosti dejín Uhorska, Slovenska a tiež Košíc, ktorý začal analýzou historiografie o Coxovi¹⁰ pokračujúc analýzou primárnych zdrojov a vybraných tém. Medzi výskumné témy, ktoré dosiaľ neboli predmetom osobitnej štúdie v súvislosti s touto osobnosťou humanizmu, patrí aj téma reformácie.

Leonard Cox

Leonard Cox sa narodil pravdepodobne niekedy okolo roku 1495 zrejme v anglickom meste Thame v blízkosti Oxfordu. O jeho prvotných štúdiách nemáme bližšie informácie a prvým pevným bodom v jeho biografii je až jeho zápis na univerzite v Tubingene v roku 1514, kde v roku 1516 získal bakalársky titul. V roku 1518 sa zapísal na univerzite v Krakove a okamžite sa zaradil medzi jej pedagógov. V meste a na univerzite pôsobil s prestávkami jednu dekádu, približne do roku 1528, publikoval didaktické práce a učebné texty. V Krakove bol veľkým propagátorom Erazma Rotterdamského a jeho diela. V období 1520 – 1524 zastával pod patronátom Jána Henckela pozíciu rektora mestskej školy v Levoči a v Košiciach. Po návrate do Anglicka bol po väčšinu času až do svojej smrti niekedy pred rokom 1550 rektorom školy v Readingu. Bol svedkom zrušenia opátstva, pod ktoré škola patrila, a popravy jeho patróna, opáta Hughu Faringdona. Cox v tomto období participoval na humanistickej reforme školstva v intenciách kráľovského dvora a po smrti Henricha VIII. mu bola za vlády Eduarda VI. udelená licencia na kazateľskú činnosť.

Filip Melanchton

Začiatok reformácie (1517) zastihol Coxa na univerzite v Tubingene, kde zhodou okolností učil aj Filip Melanchton. To sa stalo, prirodzene, zdrojom úvahy, že Cox prišiel do Tubingenu kvôli Melanchtonovi,¹¹ a tak, ako on, aj Cox sa stal reformátorom či podporovateľom reformácie. V počiatočnom výskume o Coxovi, keď chýbala informácia o jeho štúdiu v Tubingene, no nechýbala informácia o Coxovom pozitívnom vzťahu k Melanchtonovi, sa nesprávne predpokladalo, že Cox študoval vo Wittenbergu.¹² Melanchton nebol dôvodom Coxovho výberu univerzity, pretože Coxa predišiel len o dva roky (do

⁸ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes – KISS, Farkas Gábor. Leonard Cox's Pedagogical Commentaries. In *Neulateinisches Jahrbuch - Journal of Neo-Latin Language and Literature*, 2019, vol. 21, pp. 169 – 193.

⁹ KISS, Farkas Gábor. Leonard Cox Magyarországon (1520–1525). In BAJÁKI, Rita – SZILÁGYI, Emőke Rita (eds). *Janus Pannonius, Vitéz János és a humanista hagyomány továbbélése (1450 – 1630)*. Budapest: reciti, 2023, s. 197 – 208.

¹⁰ FEDORČÁK, Peter. Extraneus non de facultate: Život a pedagogická činnosť Leonarda Coxa. In *Historicko-pedagogické fórum*, 2023, roč. 12, č. 1 – 2, s. 3 – 10. FEDORČÁK, Peter. "More Eminent in Foreign Countries than at Home": The Humanist Leonard Cox on the Edge of National Historiographies. In *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 2018, roč. 10, č. 10, s. 111 – 127. FEDORČÁK, Peter. Obraz humanistu a pedagóga Leonarda Coxa vo svetovej historiografii. In FEDORČÁK, Peter – FOGELOVÁ, Patrícia (Eds.). *Cassovia Docta: Osobnosti vedy a školstva*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018, s. 7 – 44.

¹¹ ZINS, Henryk. *Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland*, s. 157 – 158.

¹² COOPER, Thomson. Cox, Leonard. In STEPHEN, Leslie (Ed.). *Dictionary of National Biography*. vol. 12, Conder - Craigie. London : Elder Smith & Co., 1887, s. 411 – 412.

Tubingenu prišiel v roku 1512), v čase Coxovej imatrikulácie v roku 1514 sa stal magistrom a len vtedy začal s prednáškami. V roku 1518 obidvaja odišli z Tubingenu, avšak kým Melanchton zamieril do Wittenbergu, Cox ho nenasledoval a zapísal sa na univerzite v Krakove.¹³ Nepoznáme príčiny Coxovho odchodu z Tubingenu, a preto nevieme, či boli rovnaké ako tie Melanchtonove, ktorý z univerzity odišiel kvôli odporu konzervatívnych učiteľov a študentov voči humanizmu¹⁴ a reformácii, ku ktorej sa Melanchton hlásil od jej počiatku. Ak bolo príčinou Coxovho odchodu jedno alebo druhé, ani v Krakove z tohto ohľadu neboli ideálne podmienky porovnateľné z Wittenbergom. Uprednostnenie Krakova pred Wittenbergom je teda indíciou, aj keď nie dôkazom, že Cox nebol rozhodným sympatizantom reformácie. Krakovská univerzita a celkové spoločensko-kultúrne prostredie Krakova bolo pomerne konzervatívne, aj keď do malej miery do konca druhej dekády otvorené diskusii s humanistami a tiež sympatizantmi reformácie. Leonard Cox v tomto prostredí strávil desať plodných rokov v kontakte a v priateľskom vzťahu so zástancami reformácie aj protireformácie, no predovšetkým pod záštitou krakovských biskupov. Počas uvedeného obdobia sa vo svojich publikovaných textoch kriticky vyhranil voči reformácii a vyjadreniami na margo svätých, pôstu a cirkevných predstaviteľov prezentoval svoju ortodoxiu. Avšak istá ambivalencia, ktorá sa okrem priateľských vzťahov so zástancami reformácie prejavila aj v tom, že Cox sa verejne prostredníctvom tlače vydananej v roku 1524 prihlásil k tomu, že jeho učiteľom v Tubingene bol Melanchton,¹⁵ sa začala výraznejšie prejavovať v Anglicku, keď vyjadroval súhlas so štátnou politikou v oblasti náboženských zmien tak, ako boli uplatňované.

Krakovskí biskupi

V prostredí Krakova Cox konal a vystupoval v súlade s tradičnou líniou biskupov a univerzitných učiteľov odmietajúcich reformácie. Cox sa snažil o presadenie humanistických metód do školského a osobitne univerzitného kurikula, v čom nachádzal veľkú podporu zo strany biskupov, ktorí sami patrili medzi humanistov a humanizmus vo svojom okruhu aj podporovali.

V roku 1518 Cox predniesol a vytlačil chválu na krakovských univerzitných učiteľov, medzi ktorými značnú časť tvorili konzervatívni pedagógovia. V roku 1519 vydal listy sv. Hieronýma a v roku 1520 hymny na svätých od Giovanniho Pontana. K nim pripojil vlastné komentáre – hymny na uvedených svätých. V nich a v úvodnom slove kládol dôraz na dodržiavanie veľkonočného pôstu a na uctievanie Panny Márie a svätých.¹⁶ Na titulnej strane Cox umiestnil svoj monogram tvorený jeho iniciálami C a L, doplnený o kríž, ktorý je nad nimi.¹⁷ Komentáre a predovšetkým úvodné slovo svedčia o snahe Coxa prezentovať katolícku ortodoxiu a osobnú zbožnosť. Cox k Pontaného hymnom doplnil hymnus na sv. Jána Krstiteľa na počesť krakovského biskupa Jána Konarskiho a svojho

¹³ ZINS, Henryk. *Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland*, s. 157 – 158.

¹⁴ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 77 – 78.

¹⁵ BREEZE, Andrew. *Leonard Cox, a Welsh Humanist in Poland and Hungary*, s. 400.

¹⁶ COX, Leonard. *Ioannis Ioviani Pontani De Laudibus Divinis Opusculum Cum Argumentis Leonardii Coxii Britani Quae Singula Singulis Adiecta Sunt Hymnis*, Krakov, 1520.

¹⁷ COX, Leonard. *Ioannis Ioviani Pontani De Laudibus Divinis Opusculum*.

patróna.¹⁸ Ján Konarski bol známy svojou úctou k Panne Márii a podporoval šírenie mariánskeho kultu v Krakove. Aj v uvedenej zbierke hymnov bola väčšina na počesť Panny Márie.

Keď Konarski v roku 1524 kvôli chorobe rezignoval na svoj biskupský úrad (zomrel v roku 1525), novým krakovským biskupom sa stal Peter Tomicki, ktorý v ešte väčšej miere podporoval Coxa a zveril mu aj vedenie svojej dvorskej školy. V tomto období, v roku 1527, Cox publikoval v Krakove odpoveď Henricha VIII. na list Martina Luthera, ktorým anglický kráľ podrobil kritike Lutherove názory. Je pravdepodobné, že si tým už pripravoval lepšie prijatie v Anglicku a zároveň napomohol diplomatickej aktivite anglického dvora u poľského panovníka, ktorá v danom čase prebiehala. Henrich VIII. ňou sledoval vytvorenie katolíckej aliancie s poľským kráľom Žigmundom proti nastupujúcej reformácii. Desať rokov po začiatku reformácie sa postoje zúčastnených strán vyhrcovali, no aj keď sa Cox postavil na stranu protireformácie, v skutočnosti najmä v osobnej rovine vo vzťahu k zástancom reformácie nezastával radikálny postoj.

Jeho ďalší biskupský patrón a priateľ Andrej Krzycki bol veľkým odporcom reformácie a všetkých jej nasledovníkov v Poľsku práve (aj) v čase, keď bol v Krakove Cox.¹⁹ Nie je preto náhodou, že keď Cox napísal predhovor ku Krzyckeho práci vydanéj v roku 1527, ostro sa vyjadril proti reformátorom a reformácii ako takej. Pred reformáciou varoval a reformátorov označil „za dravých vlkov“ (*rapaces lupi*), ktorí sa obliekajú do ovčej kože a sú rozhodnutí zničiť všetko, čo vytvorili svätí (cirkevní) otcovia.²⁰ Cox ďalej „*luteránskych rebelov označil za plebejskú zberbu*“.²¹ V druhom prípade sa to nedá pokladať za jednoznačný dôkaz jeho vtedajšieho odmietania reformácie, pretože išlo skôr o odmietnutie sociálnych nepokojov, v ktorých reformačné myšlienky zohrávali rolu napriek Lutherovmu nesúhlasu. Prvá zmienka je výpovednejšia, avšak ani v jej prípade to pre Coxovu schopnosť adaptácie a dosahovania kompromisu nemá absolútnu výpovednú hodnotu. Zároveň do celkového hodnotenia vstupuje prirodzená zmena názorov v čase po návrate Coxa do Anglicka. Ale isté protichodné indície existujú aj počas jeho ešte „katolíckeho“, poľsko-uhorského obdobia.

Cox udržiaval priateľské kontakty tak s najvýznamnejšími zástancami (a predstaviteľmi) reformácie ako aj protireformácie v Poľsku. Predstaviteľom protireformácie v Poľsku bol Andrej Krzycki, predstaviteľom reformácie v Poľsku (a jej významnou osobnosťou aj v Nemecku a v Anglicku), aj keď až v neskoršom období, bol Ján Laski ml. Obidvaja boli Coxovými priateľmi. Ján Laski ml. bol synovcom predstaviteľa poľskej katolíckej cirkvi, prímasa Jána Laskiho. Samotný Krzycki, ktorý patril k popredným osobnostiam humanizmu v Poľsku, bol v kontakte s Melanchtonom, ktorého sa snažil presvedčiť, aby prišiel do Poľska.²²

¹⁸ COX, Leonard. *Ioannis Ioviani Pontani De Laudibus Divinis Opusculum*, pag. 11 – 12. Viac k osobnosti Jána Konarskiho. In FABIANSKI, Marcin. *Nagrobek biskupa Jana Konarskiego w Katedrze na Wawelu*. Kraków : Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2020.

¹⁹ ZINS, Henryk. *Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland*, s. 172 – 173.

²⁰ ZINS, Henryk. *Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland*, s. 173 – 174. NOWAKOWSKA, Natalia. *King Sigismund of Poland and Martin Luther*, s. 201. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198813453.001.0001>

²¹ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 82.

²² ZINS, Henryk. *Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland*, s. 175.

V tomto smere aj Cox bol predovšetkým humanista a erazmista, ktorý mal značné pochopenie pre reformátorov a mal tendenciu zastávať kompromisné postoje. Cox bol v kontakte, zrejme len korešpondenčnom, s Erazmom a ten mu v liste z mája 1527 spomenul ako ich spoločného priateľa Justusa Jonasa, ktorý bol humanistom, reformátorom a blízkym spolupracovníkom Martina Luthera.²³ Prepojenia v danom období vývoja reformácie (aj proriformácie) nie neobvyklé udržiavali protestantov nominálne v Katolíckej cirkvi a mnohým z katolíkov – humanistov, nádej na nájdenie kompromisu.

V prípade Coxa je výstižnou skutočnosť, že tak, ako spomínal na poľských biskupov ako svojich patrónov aj po svojom návrate do Anglicka, tak pripomínal aj skutočnosť, že jeho učiteľom bol Filip Melanchton. Nadovšetko však u Coxa stál na prvom mieste jeho vzor Erasmus, ktorého kopíroval po dlhú dobu aj v otázke jeho postoja k reformácii.

Ján Henckel

Coxov pobyt a pôsobenie v Krakove bolo prerušené (či skôr prerušované) počas rokov 1520 – 1524, kedy pôsobil (aj) v uhorských mestách Levoča a Košice. Cox od roku 1522 začal v Krakovu znovu učiť a vydávať svoje práce napriek tomu, že od roku 1521 zastával post rektora košickej mestskej školy. Coxovým patrónom v Uhorsku bol významný humanista Ján Henckel, ktorý ako levočský a košický farár mal záujem, aby školy pod jeho patronátom viedol práve Cox. V súvislosti s Jánom Henckelom existuje známa diskusia, či ho možno zaradiť už medzi reformátorov.²⁴ Stále platí téza, že Henckel napriek istým náznakom a s tým súvisiacou dobovou kritikou, ostal do smrti na pôde Katolíckej cirkvi. Na presune z Poľska do Levoče mali vplyv zrejme aj Turzovci, ktorí mali silné obchodné zastúpenie v Krakove. Väčšina členov rodu Turzovcov podporovala reformáciu, vrátane Alexeja Turza, ktorý bol patrónom Ján Henckela²⁵ a nepriamo aj Leonarda Coxa. S Uhorskom sú spojené aj ďalšie tri indície, ktoré mierne naznačujú prepojenie Coxa s nastupujúcou reformáciou, ktorú však Cox oficiálne v 20. rokoch 16. storočia stále odmietal. Sú to jeho dvaja uhorskí študenti, už spomínaný Leonard Stöckel, ktorého viedol v Košiciach, a Ján Sylvester, študent na univerzite v Krakove, ktorý v neskoršom období vydával maďarské preklady biblických textov a stal sa prívržencom reformácie. Kým bol Cox v Košiciach, do tlače v roku 1524 pripravil básň *De venatione*. V jej predhovore uviedol, že Melanchton bol jeho učiteľom v Tübingene.²⁶ Po návrate do Krakova však Cox vydal spomínané tlač s protireformačnou rétorikou.

²³ CARPENTER, F. Ives. Introduction. In COX, Leonard. *The Arte or Crafte of Rhetorike*. Frederic Ives Carpenter (ed.). Chicago: The University of Chicago press, 1899, s. 8, 11.

²⁴ BODNÁROVÁ, Miloslava. Košický farár Ján Henckel – osobnosť európskej renesancie a humanizmu. In HAJDUOVÁ, Mária - BARTOŠ, Martin (Eds.). *Košice v súradniciach európskych dejín*. Košice : Mesto Košice - Archív mesta Košice, 2014, s. 199 – 207. NAGY, Imrich. *Erazmovci na Slovensku*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, 2017.

NAGY, Imrich. Erazmovec Ján Henkel a jeho svet. In *Kníha 2013 – Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry: Dejiny knižnej kultúry Spiša*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2013, s. 221 – 237.

²⁵ CSEPREGI, Zoltán. Thurzovci a počiatky reformácie. In LENGYELOVÁ, Tünde a kol. *Thurzovci a ich historický význam*. Bratislava : Pro Historia, 2012, s. 79.

²⁶ BREEZE, Andrew. *Leonard Cox, a Welsh Humanist in Poland and Hungary*, s. 400.

Hugh Faringdon

Po návrate do Anglicka, niekedy v roku 1528 alebo 1529, bol Cox v úzkom kontakte s opátom významného benediktínskeho kláštora v Readingu. Faringdon bol jeho patrónom a zveril mu vedenie školy. Bol odporcom reformácie, ale dlhodobo podporoval Henricha VIII. z titulu svojej funkcie ako jeden z jeho radcov. Stál na jeho strane v jeho snahe o rozvod s Katarínou Aragóňskou a kráľovi neodporoval ani pri postupnom presadzovaní reformácie.²⁷ Do konfliktu s kráľovským dvorom sa dostal až pri zrušení jeho opátstva v roku 1539, bol obvinený z vlastizrady a verejne popravený. Blahorečený bol v roku 1895. Cox v čase, keď bol ako rektor školy pod jeho patronátom, začal postupne meniť svoj postoj k reformácii, a tým pádom aj k pápežovi a celkovo ku Katolíckej cirkvi, v súlade a v intenciách náboženskej politiky Henricha VIII. V roku 1530 (presný dátum vydanie nie je známy), a potom znovu v roku 1532 vydal Cox v angličtine učebnicu o rétorike (prvú svojho druhu), ktorú vyskladal predovšetkým z Melanchtonových prác o rétorike. Melanchtonovu identitu však neuviedol, pretože v tomto období boli nemeckí protestanti stále v nemilosti Henricha VIII.²⁸ Cox z Melanchtonovho textu vynechal aj protipápežské vyjadrenia.²⁹ Smerom k reformácii vyslovil želanie po kompromise, pretože „nič nie je potrebné ako napraviť rozdelenie v Cirkvi“.³⁰ Tu už môžeme vidieť posun v dikcii oproti jeho krakovským tlačiam.

V súvislosti s týmto obdobím Coxovho pôsobenia v Readingu sa viaže ešte udalosť zachytená v Knihe martýrov – slávnej kronike zaznamenajúcej prenasledovanie protestantov za vlády Henricha VIII. Vandrujúci vzdelanec, humanista a prívrženec reformácie John Frith bol po cestách po Európe a v Anglicku zadržaný a uväznený v Readingu, kde sa za neho prihovril Cox, aby bol prepustený z väzenia.³¹ Frith bol však zanedlho zadržaný na inom mieste a následne popravený. Cox bol prekvapený jeho erudíciou, čo však neumožňuje zhodnotiť, či dôvodom pre jeho zásah bola sympatia s reformáciou alebo s akademicky vzdelanou osobou, ktorá, podobne ako Cox, uskutočnila študentskú peregrináciu po Európe.

Thomas Cromwell

Posun smerom k protestantizmu bol zjavnejší už o dva roky po vydaní knihy o rétoriku, a to v roku 1534, kedy Cox vydal preklad Erazmových parafráz na List Títovi.³² Tento list zohrával významnú rolu v argumentácii anglických protestantov. Cox dielo nevenoval Fa-

²⁷ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 86 – 89.

²⁸ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*, s. 505.

²⁹ CARPENTER, F. Ives. Leonard Cox and the First English Rhetoric. In *Modern Language Notes*, 1898, roč. 13, č. 5, s. 147. <https://doi.org/10.2307/2917751>

³⁰ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 85.

³¹ COOPER, Thomson. *Cox, Leonard*, s. 411.

³² POLLNITZ, Aysha. *Princely Education in Early Modern Britain*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015, s. 166, 131. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139600415> FEINGOLD, Mordechai. Cox, Leonard (c. 1500 – 1599?). In KINNEY, Arthur F. – SWAIN, David W. (Ed.). *The Routledge Encyclopedia of Tudor England*. New York; London : Garland Publishing, 2001, s. 166.

ringdonovi, ale Thomasovi Cromwellovi, kráľovskému kancelárovi presadzujúcemu prehlbenie reformácie v krajine, aby si získal jeho priazeň a patronát.³³ Aby mu vyhovel, podporil reformáciu a Supremачný akt, do dedikácie diela včlenil protipápežské vyjadrenia a kráľa Henricha VIII., ktorý sa v tomto roku vyhlásil za hlavu všetkých kresťanov v Anglicku, za tento krok ho pochválil. Cox vyjadril presvedčenie, že táto úloha bola kráľovi zverená od Boha. Týmto Cox prvýkrát deklaroval svoj rozchod s Katolíckou cirkvou. Manželstvom Henricha VIII. a Anny Boleynovej sa podľa Coxa začalo *slobodzovanie anglického národa z temnoty pápežskej tyranie*. Cox nešetril kritikou na klérus, ktorý je s výnimkou niektorých osvietených osôb poživačný a ľahostajný. Výnimkou určite myslel na svojich humanistických priateľov a patrónov, vrátane Faringdona. Je viditeľný značný posun u Coxa, aspoň čo sa verejných postojov týka, oproti roku 1532, kedy sa tiež prispôboval duchu vtedajšej politiky a volil opatrné slová. Cox prišiel aj so sebakritikou, keď ľutoval svoju ľahostajnosť a falošnú vieru, v ktorej žil dovtedy a verejne sa za to ospravedlnil. Čitateľov vyzval, aby sa pridržali Božích zákonov a nariadení kráľa. Upozornil ich, aby spásu nehľadali v kupovaní pápežských odpustkov.³⁴

V súvislosti s analyzovanou témou reformácie je potrebné spomenúť ešte poslednú listinu, ktorú vydal opát Faringdon v prospech „milovaného Leonarda“ v roku 1539 mesiac pred zrušením kláštora a jeho uväznením. V listine, ktorou mu prisľúbil majetkové zabezpečenie jeho postu rektora školy, Faringdon Coxa zaviazal, že má žiakov vychovávať a viesť k „pravej (ortodoxnej) katolíckej viere“.³⁵

Dva mesiace po dramatických udalostiach v Readingu napísal Cox úvod a komentáre k dielu Williama Lilyho o rétorike *Construction of the eight parts of Speech* (1540).³⁶ Dedicácia bola venovaná opäť Thomasovi Cromwellovi, ktorý mal hlavnú zodpovednosť za popravu Coxovho predchádzajúceho patróna Hughu Faringdona. Tlač sa mohla uskutočniť len s Cromwellovým vedomím a vďaka nemu, pretože bola vytlačená u kráľovského tlačiara.³⁷ Uvedená učebnica bola súčasťou štátnej reformy školstva, ktorá reagovala na zrušenie kláštorov a školského systému, ktorý bol s nimi previazaný. Reformu riadil Cromwell a pokračovala aj po jeho odsúdení a poprave (už v júli 1540). Je pozoruhodné, že Cox v tejto učebnici určenej všetkým školám v Anglicku predstavil svoju biografiu, svoje životné úspechy a významné kontakty. Uviedol Melanchtona, krakovských biskupov, priateľov a patrónov vrátane Henckela, a spomenul aj svoje pôsobenie v Levoči a v Košiciach.³⁸

Eduard VI.

Za vlády Eduarda VI., ktorý podporoval protestantizmus a prehlbenie reformácie v krajine vo výrazne väčšej miere ako jeho otec Henrich VIII., získal Cox, ako jeden z mála, licenciu na kázanie. Štátny súhlas okrem neho získali aj niektorí ďalší známi humanisti.

³³ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*, s. 510 – 511.

³⁴ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*, s. 510 – 511.

³⁵ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 86 – 89.

³⁶ COOPER, Thomas. *Cox, Leonard*, s. 412. SIMON, Joan. *Education and Society in Tudor England*. Cambridge : Cambridge University Press, 1966, s. 190. GWOSDEK, Hedwig. *Liby's Grammar of Latin in English: In Introduction of the Eight Parts of Speche, and the Construction of the Same*. Oxford : Oxford University Press, 2013, s. 284.

³⁷ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*, s. 511.

³⁸ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 89 – 90.

Do akej miery ju uplatnili a či to nebola skôr otázka prestíže a spoločenského statusu, nie je možné určiť, pretože Eduard vládol len šesť rokov (1547 – 1553) a po ňom rovnako razantne presadzovala v krajine katolicizmus jeho nevlastná sestra Mária. Cox mal v tom čase už pomerne vysoký vek, okolo 55 rokov a niekedy krátko pred rokom 1550 zomrel. Avšak samotné obdržanie štátneho povolenia na kázanie, ktoré bolo udelené len niekoľkým osobám, dokazuje završenie Coxovho prerodu z katolicizmu na protestantizmus. Cox získal povolenie niekedy medzi júlom 1547 a májom 1548 a zaradil sa medzi najvýznamnejších predstaviteľov protestantizmu v danom období, ktorí podobne ako on dostali toto potvrdenie.³⁹

Cox v predhovore napísanom v roku 1548 (a vytlačenom v roku 1549) uviedol, že kvôli všeobecnému zákazu kázania vydanom v roku 1548 sa (namiesto kázania) venoval patristickým gréckym textom Marka Eremitu⁴⁰ (aj keď to Cox nenapísal, malo by ísť o ich preklad z gréčtiny do latinčiny). Ak by teda Cox získal povolenie už v júli 1547, kázaniu sa mohol venovať nie viac ako poldruha roka. Cox, ktorý vymenil povolanie učiteľa za úrad kazateľa, sa zjavne javil ako spoľahlivý a oddaný človek, ktorý sa stotožňuje aj s výraznejším posunom cirkvi v Anglicku k protestantizmu, než bolo za vlády Henricha v období kancelárstva Thomasa Cromwella.

V súvislosti s Coxovým kázaním v protestantskom duchu je jeho poznámka v tomto predhovore o priateľstve s Johnom Oldom, ktorý bol zanieteným reformátorom, mal právo vizitácií a bol poverený presadiť reformáciu v diecézach Anglicka. Mal to byť Old, kto požiadal Coxa o znovuvydanie Erazmovho Listu Títovi.⁴¹

V roku 1549 boli teda znovu vydané Erazmove Parafrázy na List Títovi, ktoré predtým vydal v roku 1534. Cox ich venoval Johnovi Halesovi,⁴² ktorého označil za „svojho pána a jediného ochrancu svojho vysokého veku“.⁴³ Hales bol významnou postavou na kráľovskom dvore, patril medzi najvýznamnejších kráľovských úradníkov. Bol nadšeným podporovateľom reformy v školstve a v Anglikánskej cirkvi.⁴⁴ Ale aj tento Coxov patrón upadol do nemilosti, bol odsúdený a uväznený,⁴⁵ no podarilo sa mu odísť do exilu.⁴⁶ Aj na základe uvedeného je viditeľné, že Cox až do konca svojho života udržiaval kontakt s vplyvnými osobami na kráľovskom dvore, ktoré súčasne zanietené presadzovali reformáciu v krajine.

Erazmove Parafrázy na List Títovi mali v dejinách reformácie v Anglicku svoj špecifický význam. Počas vlády Eduarda VI. bol v roku 1547 dokonca vydaný príkaz, že v každom anglickom kostole musí byť táto práca zverejnená. Ide o (možno) o poslednú tlač, ktorú pripravil Cox, aj o jeho posledný text – dedikáciu, ktorú napísal ešte v roku 1548 už „vo vysokom veku“.⁴⁷ Ak Cox nezomrel už v roku 1548, tak je možné, že sa tak stalo v roku 1549 alebo 1550.

³⁹ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 93.

⁴⁰ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*, s. 511 – 513.

⁴¹ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*, s. 511 – 513.

⁴² COOPER, Thomas. *Cox, Leonard*, s. 412.

⁴³ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 91 – 92.

⁴⁴ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*, s. 511 – 513.

⁴⁵ COOPER, Thomas. *Cox, Leonard*, s. 412.

⁴⁶ JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. *Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England*, s. 511 – 513.

⁴⁷ MURPHY, Martin. *Thame, Tübingen, Kraków and Reading*, s. 91 – 92.

Záver

Postoj k reformácii zohrával u humanistu Leonarda Coxa kľúčovú rolu, keďže reformácia determinovala vývoj v kultúre, Cirkvi a v školstve. Leonard Cox sa prispôboval okolnostiam a prostrediu, v ktorom sa pohyboval, sám viac humanista ako prívrženec reformácie, skôr učiteľ ako kazateľ, skôr nasledovateľ Erazma než Melanchtona. V predloženej štúdií boli na základe primárnych a sekundárnych zdrojov analyzované údaje zo života a diela Leonarda Coxa týkajúce sa náboženstva, jeho náboženských postojov, osobnej religiozity a predovšetkým vzťahu k reformácii. Na základe nich vznikol obraz vzdelanca, humanistu a pedagóga, ktorý sa vlastným spôsobom vyrovnával so spoločenskou výzvou, ktorú priniesla reformácia a ktorá za jeho života stále viac znamenala hlboký rozkol nielen v náboženskej a akademickej obci, ale v celej spoločnosti. Leonard Cox, ktorý v konzervatívnejšom prostredí Krakova zastával katolícke stanovisko, po príchode do Anglicka sledoval zmeny v náboženskej politike kráľovského dvora a proaktívne sa im prispôboval. Svoj život a kariéru, ktorá bola po celý čas zameraná na pedagogickú oblasť, ukončil v cirkevnej sfére v pozícii kazateľa Anglikánskej cirkvi.

Bibliografia

- ÁGOSTON, István. Észak-Magyarország reformációja a XVI. század első felében. In *Theologiai Szemle*, 1998, roč. 41, č. 2, s. 115 – 122.
- BODNÁROVÁ, Miloslava. Košický farár Ján Henckel – osobnosť európskej renesancie a humanizmu. In HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin (ed.). *Košice v súradniciach európskych dejín*. Košice: Mesto Košice – Archív mesta Košice, 2014, s. 199 – 207.
- BREEZE, Andrew. Leonard Cox, a Welsh Humanist in Poland and Hungary. In *The National Library of Wales Journal*, 1988, roč. 25, č. 4, s. 399 – 410.
- BREEZE, Andrew – GLOMSKI, Jacqueline. An Early British Treatise upon Education: Leonard Cox's *De erudienda iuventute*. In *Humanistica Lovaniensia*, 1991, roč. 40, s. 112 – 167.
- CAPROŞ, Julia. *Students from Košice at foreign Universities before and during the Reformation Period in Town*. Kiel: Solivagus-Verlag, 2013.
- CARPENTER, Frederic Ives. Introduction. In COX, Leonard. *The Arte or Crafte of Rhetoryke*. Frederic Ives Carpenter (ed.). Chicago: The University of Chicago press, 1899.
- CARPENTER, Frederic Ives. Leonard Cox and the First English Rhetoric. In *Modern Language Notes*, 1898, roč. 13, č. 5, s. 146 – 147. <https://doi.org/10.2307/2917751>
- COOPER, Thomson. Cox, Leonard. In STEPHEN, Leslie (ed.). *Dictionary of National Biography*. Vol. 12. Conder – Craigie. London: Elder Smith & Co., 1887, s. 411 – 412.
- COX, Leonard. *Ioannis Ioviani Pontani De Laudibus Divinis Opusculum Cum Argumentis Leonardi Coxi Britani Quae Singula Singulis Adiecta Sunt Hymnis*. Krakov: Ján Haller, 1520.
- CSEPREGI, Zoltán. Die Rezeption der deutschen Reformation in ungarländischen Städten und Herrschaften. In GRIGORE, Mihai-D. – WIEN, Ulrich A. (ed.). *Exportgut Reformation. Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz*. Beihefte (113). Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 2017, s. 161 – 189. <https://doi.org/10.13109/9783666101540.161>

- CSEPREGI, Zoltán. Thurzovci a počiatky reformácie. In LENGYELOVÁ, Tünde et al. *Thurzovci a ich historický význam*. Bratislava: Pro Historia, 2012, s. 77 – 90.
- DAMANKOŠ, Marián. *Dejiny evanjelikov v Šarišsko-zemplínskom senioráte ECAV, 1517 – 2017*. [online] Dostupné na internete: <http://www.ecav.sk/files/user/damankos_dejiny_szs_1517-2017.pdf>.
- DANIEL, David P. Hungary. In PETTEGREE, Andrew (ed.). *The Early Reformation in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, s. 49 – 69. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511622250.004>
- DUCHOŇ, Jozef. Noví učenci prinášajú reformáciu. In *Korzář Košice*, 9. 10. 2004. [online] Dostupné na internete: <<https://kosice.korzar.sme.sk/c/4558965/novi-ucenci-pri-nasaju-reformaciju.html>>.
- FABIAŃSKI, Marcin. *Nagrobek biskupa Jana Konarskiego w Katedrze na Wawelu*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2020.
- FEDORČÁK, Peter. Extraneus non de facultate: Život a pedagogická činnosť Leonarda Coxa. In *Historicko-pedagogické fórum*, 2023, roč. 12, č. 1 – 2, s. 3 – 10.
- FEDORČÁK, Peter. "More Eminent in Foreign Countries than at Home": The Humanist Leonard Cox on the Edge of National Historiographies. In *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 2018, roč. 10, č. 10, s. 111 – 127.
- FEDORČÁK, Peter. Obraz humanistu a pedagóga Leonarda Coxa vo svetovej historiografii. In: FEDORČÁK, Peter – FOGELOVÁ, Patrícia (ed.). *Cassovia Docta: Osobnosti vedy a školstva*. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2018, s. 7 – 44.
- FICERI, Ondrej. *Košice v slovenskej historiografii*. Košice: Dejepisný spolok v Košiciach, 2016.
- GLOMSKI, Jacqueline. *Patronage and Humanist Literature in the Age of the Jagiellons: Court and Career in the Writings of Rudolf Agricola Junior, Valentin Eck, and Leonard Cox*. Toronto: University of Toronto Press, 2007. <https://doi.org/10.3138/9781442684683>
- GWOSDEK, Hedwig. *Lily's Grammar of Latin in English: In Introduction of the Eyght Partes of Speche, and the Construction of the Same*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- HAIN, Gáspár. *Lócsei krónikája*. Lócse: Reiss József, 1910.
- HOLOTÍK, Ludovit – VANTUCH, Anton (ed.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967.
- JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes. Leonard Cox and the Erasmian circles of early sixteenth-century England. In *Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis*, 2012, roč. 14, s. 505 – 514. https://doi.org/10.1163/9789004227439_039
- JUHÁSZ-ORMSBY, Ágnes – KISS, Farkas Gábor. Leonard Cox's Pedagogical Commentaries. In *Neulateinisches Jahrbuch – Journal of Neo-Latin Language and Literature*, 2019, roč. 21, s. 169 – 193.
- KISS, Farkas Gábor. Leonard Cox Magyarországon (1520–1525). In BAJÁKI, Rita – SZILÁGYI, Emőke Rita (eds). *Janus Pannonius, Vitéz János és a humanista hagyomány továbbélése (1450–1630)*. Budapest: reciti, 2023, s. 197 – 208.
- KÓKAY, György. *A könyvkereskedelem Magyarországon*. Budapest: Balassi Kiadó, 1997. [online] Dostupné na internete: <<http://mek.oszk.hu/03200/03233/html/kokay15.htm>>.

- KUZMÍK, Jozef. *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. Martin: Matica slovenská, 1976.
- MEŠTEROVÁ, Jana. Významní pedagógovia spätí s Košicami. In HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin (ed.). *Košice v súradniciach európskych dejín*. Košice: Mesto Košice – Archív mesta Košice, 2014, s. 378 – 384.
- MURPHY, Martin. Thame, Tübingen, Kraków and Reading: The itinerary of Leonard Cox, humanist and schoolmaster (c. 1495–1550). In *Humanistica Lovaniensia*, 2015, roč. 65, s. 75 – 95.
- NAGY, Imrich. *Erazmovci na Slovensku*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, 2017.
- NAGY, Imrich. Erazmovec Ján Henkel a jeho svet. In *Kniha 2013 – Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry: Dejiny knižnej kultúry Spiša*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013, s. 221 – 237.
- NOWAKOWSKA, Natalia. *King Sigismund of Poland and Martin Luther: The Reformation before Confessionalization*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780198813453.001.0001>
- POLLNITZ, Aysha. *Princely Education in Early Modern Britain*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139600415>
- VALENTOVIČ, Štefan (ed.). *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. I. zv., A – D. Martin: Matica slovenská, 1986.
- ZINS, Henryk. Angielski humanista Leonard Coxe i polscy erazmianczycy. In *Rocznik Humanistyczny*, 1972, roč. 20, č. 2, s. 63 – 82.
- ZINS, Henryk. Leonard Coxe and the Erasmian Circles in Poland. In *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, F 28, 1973, s. 153 – 180.
- ZINS, Henryk. Leonard Coxe i erazmianske koła w Polsce i Anglii. In *Odrodzenie i re-formacja w Polsce*, 1972, roč. 17, s. 27 – 62.
- ZOVÁNYI, Jenő. A reformáció Magyarországon a mohácsi vészig. In *Protestáns Szemle*, 1891, roč. 3, č. 1, s. 70 – 88.

Adresa autora:

Mgr. Bc. Peter Fedorčák, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Filozofická fakulta, Katedra histórie
Moyzesova 9, 040 01 Košice
e-mail: peter.fedorcak@upjs.sk